magyarországi fogadtatását mutatja be a jakobinus mozgalom időszakában és az azt követő időkben. E tanulmány a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Filozófiai Intézetének kutatásaival mutat párhuzamokat, hiszen a Kant-recepció fontos részét képezi a magyarországi filozófia ott megírásra kerülő történetének. A kötet utolsó tanulmánya Veronika Murgašová írása, amely a Szlovákiában zajló digitalizációs törekvéseket és folyamatokat ismerteti a Zsolnai Egyetemen megvalósuló *Pamäť Slovenska – národné centrum excelentnosti výskumu, ochrany a sprístupňovania kultúrneho a vedeckého dedičstva* projekt keretében.

A tanulmánykötet írásai bemutatják, hogy milyen módon kapcsolódtak be a mai Szlovákia területén élő kora újkori értelmiségiek az európai irodalomba és tudományba, és hogyan váltak részévé az európai értelmiségi kapcsolatrendszernek. E folyamatok mai megfelelőjének tekinthető a szlovák irodalom- és történettudomány dinamizálódása az európai kulturális örökség védelmében. E szerveződésnek ugyancsak nyilvánvaló a magyarországi párhuzama: a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetének koordináló szerepe a 2017–2019 között megvalósított Arany János Emlékév nagyszabású digitalizációs projektjének konzorciumvezetése által vált először nyilvánvalóvá, azóta pedig a Digitális Örökség Nemzeti Laboratórium keretébe foglalt intézeti szerepvállalás révén erősödött meg. Örvendetes fejlemény lesz, ha a szlovákiai digitalizáció oly mértékben előrehalad, hogy levéltári és kézirattári gyűjteményeik – Arany kéziratainak magyarországi portáljához hasonlóan – a kutatás rendelkezésére tudnak majd állni, és a szlovák történet-, művelődéstörténet- és irodalomtudományt – a ma kézenfekvően elérhető magyarországi forráskiadások mellett – saját kultúrjavaik fokozódó mértékű ismeretével és felhasználásával termékenyíthetik meg.

PAPP INGRID

Alice CADEDDU, Claudia JUNK und Thomas F. SCHNEIDER, Hg. *Weltweit – Worldwide – Remarque: Beiträge zur aktuellen internationalen Rezeption von Erich Maria Remarque*. Erich Maria Remarque Jahrbuch – Yearbook XXX. Göttingen: V&R unipress, 2020. 268.

Osnabrückben működik az Erich Maria Remarque-Friedenszentrum, amely az író életével, életművével kapcsolatos kutatások központja. Szerteágazó tevékenységük egyik eredménye a Remarque-évkönyv, melynek legutóbbi számát az író nemzetközi recepciójának szentelték.

Bevezetőként Sebastian Ritscher, a zürichi Mohrbooks ügynökség tulajdonosa néhány érdekes statisztikai adattal szolgál Remarque könyveinek kiadásaival kapcsolatosan. Ők kezelik ugyanis a szerzői jogokat érintő ügyeket. Írásából kiderül például, hogy az ezredforduló óta a legtöbbet kiadott és fordított mű – nem meglepő módon – a *Nyugaton a helyzet változatlan* negyvenegy fordítással. Ami a nyelvek szerinti megoszlást illeti, az orosz fordítási szerződések állnak az első helyen, a magyarok a nyolcadikon. Az első tíz helyből egyébként nyolcat a volt szocialista országok nyelvei foglalják el, de összességében is ezen országok nyelvei vannak felülreprezentálva.

Uwe Zagratzki az egyesült államokbeli recepciót tekinti át. Remarque-nak itt máig tartó sikere van, ami nem meglepő, hiszen 1939-től itt élt és itt filmesítették meg 1930-ban háborúellenes regényét. A film két Oscar-díjat kapott és később még jó néhány művét vitték filmre az USA-ban. Sven Steinberg a *Nyugaton a helyzet változatlan* kanadai angol nyelvű sajtóvisszhangját foglalja össze az 1920-as évektől. A recepció 1929-ben kezdődött a mű kiadásával és alapvetően pozitív kritikájával. A regény a II. világháború után gyakran szolgált összehasonlítási alapként más szerzők hasonló témájú műveinek bírálatakor, később pedig része lett a kanadai emlékezéskultúrának is. Ana R. Calero Valera a *Nyugaton a helyzet változatlan* két háború közötti spanyolországi fogadtatását elemezve megállapítja, hogy mind a regény, mind a film sikeres volt, bár voltak kritikus hangok is. Emad Ghanim tanulmányából megtudjuk, hogy az európai irodalmakhoz képest a német irodalom recepciója viszonylag későn kezdődött az arab világban, ám a *Nyugaton a helyzet változatlan* már 1929-ben megjelent Irakban, ami aztán Remarque-hullámot

indított el az arab világban. Rövid időn belül további három fordítás jelent meg, mindegyik a kor arab fordítói szokásának megfelelően átalakít, kihagy stb. Sokáig nem is az eredetiből fordították. Érdekes tényekre világít rá Vanuhi Baghmanyan: Remarque-ot már a szovjet időkben fordították örmény nyelvre, de többnyire „delfinizált" orosz kiadásokból, és fordítás közben tovább „delfinizálták" őket. A szovjet éra után eredetiből kezdték el fordítani műveit, ezek sikere minden képzeletet felülmúlt. Alice Cadeddu az utóbbi húsz év németországi Remarque-recepcióját tekinti át. Az újabb kiadások példányszámaiból kiderül, hogy ma is nagyon népszerű író, kedveltek műveinek képregényváltozatai is. A *Nyugaton a helyzet változatlan* képzőművészeket, írókat, filmeseket is megihletett, készültek belőle hangoskönyvek is. Megemlíti a regény operaváltozatát is, ami nagy sikert aratott Németországban és aktuálpolitikai üzenete is volt, tudniillik az USA iraki háborúban való részvétele elleni tiltakozás. 2015 után az *Éjszaka Liszszabon*ban került többször színpadra a menekültkérdés aktualitása folytán. Claudia Junk konkrét workshopok bemutatásával azt összegzi, milyen lehetőségek vannak Remarque művei feldolgozásának a tanítás során. Virginia Gallardo és Marc Hieger közös tanulmányukban Remarque jelenkori argentínai recepcióját tekintik át, Oleg E. Pokhalenkov pedig Remarque és a modern orosz irodalom viszonyát elemzi. A modern orosz háborús próza legtöbb szerzője részt vett az afganisztáni vagy csecsenföldi harcokban. Kellőképpen még nem tisztázott, hogy Remarque hatott-e ezekre a szerzőkre, és ha igen, hogyan, de amint a tanulmányból kiderül, vannak párhuzamok. Elena Narbut a magadani egyetem és a Remarque-központ közös projektjét ismerteti, melynek keretében a 20. századi német írók orosz fordításait és recepcióját kutatták, többek között Remarque-ot is. Mariana Parvanova-Brett a Remarque-kal foglalkozó 1999 utáni bulgáriai tanulmányokat tekinti át kritikai szemmel. A rendszerváltás után ugyan kevesebb irodalomkritikai írás született műveiről, de ezek Remarque-képe sokszínűbb, mint korábban. Alexandra Nicolaescu írásából megtudjuk, hogy Remarque az egyik legnépszerűbb német nyelvű író Romániában, de ezzel összehasonlítva kevés az irodalomkritikai vagy -tudományi írás róla, mert ezek a német irodalom nagyjaival foglalkoztak, illetve a romániai német írókkal. Néhány internetes oldalon megjelent recenziót, blogbejegyzést is elemez, ezek már politikailag semlegesek, az esztétikai szempontok dominálnak. Kár, hogy nem is említi a romániai magyar és német recepciót, pedig volt ilyen is. Renata Dampc-Jarosz a 21. századi lengyelországi Remarque-recepciót elemzi, ami mindenekelőtt az olvasói befogadást jelenti, kevésbé pedig a kutatást. Elemzi az internetes olvasói fórumokat, amelyek népszerűségéről tanúskodnak. Bernhard Arnold Kruse a 21. század két első évtizedének olaszországi recepciójáról szól: tíz új kiadás és egy összkiadás jelent meg, irodalomtudományi munka viszont kevés született róla, azok is elsősorban a *Nyugaton a helyzet változatlan*nal foglalkoznak. Kitekint a filmre, a színházra, az internetes formákra is, utóbbi azonban véleménye szerint behatóbb vizsgálatot igényelne. A regény elsősorban antimilitarista potenciálja miatt népszerű. Végül Kunio Adachi írásában a Remarque-biográfiája keletkezésének és Remarque-kal való foglalkozásának történetét meséli el, Heinrich Placke pedig azokat a helyeket veszi számba, ahol Remarque Beethovent említi.

Remarque-ot a *Nyugaton a helyzet változatlan* tette világhírűvé, így nem meglepő, hogy a legnagyobb teret ez a mű kapja a kötetben, igaz, a tanulmányok Remarque számos más írásával is foglalkoznak. Regényei ma is aktuálisak, ez a legtöbb szerző megállapítása. Az I. világháború centenáriuma több országban is fellendítette háborús regényeinek kiadását. Bár napjainkban is szép számmal jelennek meg tanulmányok, a recepció ma – ahogy több írásból is kiderül – elsősorban más csatornákon, főleg az interneten folyik. Sajnos a magyarországi recepcióról szóló tanulmány nem szerepel a kötetben.

LŐKÖS PÉTER